

BAO TỒN VÀ KHAI THÁC VĂN HÓA CHỢ HỘI AN TRONG DU LỊCH

MAI NGỌC KHÁNH*

CHỢ HỘI AN NHƯ MỘT BỨC TRANH THU NHỎ CỦA CẢ THÀNH PHỐ, Ở ĐÓ VẪN PHẢN ẢNH BÓNG DÁNG CỦA CHỢ QUÊ XƯA VÀ CẢ SỰ PHỒN THỊNH CỦA MỘT ĐÔ THỊ THƯƠNG CẢNG TỪNG NỔI TIẾNG MỘT THỜI. TẠI ĐÂY, NHỮNG GIÁ TRỊ VĂN HÓA DÙ ĐƯỢC KHAI THÁC MỘT CÁCH CHỦ Ý HOẶC VÔ THỨC, SÔI NỔI HAY THẦM LẶNG ĐỀU MANG ĐẾN NHỮNG GIÁ TRỊ RIÊNG, LỚN LAO VÀ KHÔNG THỂ PHỦ NHẬN. BỞI THẾ, CHỢ HỘI AN CŨNG LÀ TÀI NGUYÊN DU LỊCH ĐỘC ĐÁO.

Nét độc đáo đầu tiên có thể nhận thấy đó là kiến trúc chợ mang phong cách địa phương rõ rệt. Do đặc điểm là một đô thị thương cảng ven sông, giáp biển trong điều kiện khí hậu biến động theo mùa nên từ mặt bằng kiến trúc, kết cấu và trang trí của chợ thể hiện tính địa phương như bao công trình khác của phố cổ đã có hàng trăm năm nay. Chợ được xây trên nền cao, đối phó với mùa mưa lụt và có nhiều cửa rộng, thoáng để đón gió mát. Mái chợ được lợp bằng ngói âm dương, tường ở hai đầu chợ cũng luôn để trống một khoảng hình tam giác gần mái ngói để thoát hơi nóng từ trong ra ngoài.

Ngoài ra, chợ mang kiến trúc chung của phố cổ, về cả khuôn mẫu “ghép mộng”, màu sắc, vật liệu, cột, kèo. Bốn phía của chợ đều thông nhau theo bốn hướng Đông - Tây - Nam - Bắc, tận dụng được gió và ánh sáng. Dạng kiến trúc giữ nguyên được nếp cổ của chợ Hội An khiến nơi đây trở nên khác biệt so với chợ ở những địa phương khác.

Đến với chợ, du khách được thưởng thức ẩm thực, vốn là sự kết tinh văn hóa của cộng đồng, là nơi những tinh hoa của vùng đất được tạo hình, kết vị. Đối với du lịch Hội An, ẩm thực đã chiếm một vị trí đáng kể góp phần định hình và làm đa dạng bản sắc văn hóa địa phương. Du khách chọn chợ là nơi thưởng thức ẩm thực bởi chợ Hội An bán nhiều đặc sản, đặc biệt những món ăn mang đậm truyền thống của cư dân đều có thể dễ dàng tìm ở đây. Nghiên cứu, khám phá ẩm thực Hội An giúp du khách nhận ra cốt cách, tâm tình của con người xứ Quảng. Ở đó, thể hiện cách con người ứng xử với môi trường sống khắc nghiệt với một bên núi cao, một bên biển sâu, đồng bằng nhỏ hẹp; cách tiếp biến những đặc trưng văn hóa của những nền văn minh khác nhau trên vùng đất có lịch sử đầy biến động. Chắc hẳn tự nhiên và xã hội đã hình thành cho vùng đất này thứ khẩu vị riêng, giống như một nhà nghiên cứu đã nhận xét: “Khẩu vị Bắc, Nam thì đã rõ rồi, nhưng khẩu vị Quảng Nam là một thứ khẩu vị kì

Du khách rất yêu thích những loại bánh được chế biến sẵn

lạ, nó không nằm trong hai đặc trưng trên mà hình thành cho mình một nét riêng, tạo thành cái gọi là khẩu vị Quảng Nam". Những món ăn từ dân dã đến cầu kỳ mà từ cách ăn đến cách chế biến cũng như tính cách người xứ Quảng: cẩn kiệm, dè sẻn mà lại phóng khoáng, mộc mạc mà đậm chất. Trong số những món ăn được coi là đặc trưng của vùng đất thì mì Quảng được biết đến như cái "hồn" nghệ thuật ẩm thực xứ Quảng. Mỳ Quảng theo chân những người Quảng Nam tha hương, cùng họ có mặt khắp nơi như người bạn đồng hành tri kỷ và thường có mặt trong những bữa tiệc "vọng cố hương" của những con người xa xứ. Ngoài những món ăn nấu theo phong cách Quảng Nam, những loại bánh đặc sản như: bánh đậu xanh nhân thịt, bánh ít, bánh phu thê, bánh xoài đều là những món ăn được du khách ưa thích ở chợ Hội An.

Ngoài ra, ẩm thực Hội An còn thể hiện sự giao lưu văn hóa đặc sắc. Từ những món ăn rất riêng của Trung Hoa, trải qua những biến động về thời gian, không gian và những ảnh hưởng của văn hóa địa phương, đến nay các món ăn này đã được thay đổi linh hoạt và trở thành "trăm vật trăm ngon" như dân gian đã nhận xét. Những món ăn nổi tiếng ở Hội An hiện nay là ví dụ điển hình về sự giao thoa văn hóa độc đáo này. Trong bữa ăn của người xứ Quảng dù có sang trọng hay đạm bạc bao giờ cũng có chén nước mắm. Đặc trưng vùng đất xuất hiện trong món bánh bao - bánh vạc của người Hoa. Sự kết hợp này vừa tạo nên sự mới lạ cho ẩm thực của người Hoa vừa tạo nên sự gắn gũi đối với văn hóa địa phương. Đặc biệt cao lầu - một trong những món ăn thể hiện đặc trưng của sự giao lưu văn hóa và cũng là thương hiệu khi nhắc đến Hội An đã trở thành món ăn không thể bỏ qua của bất kỳ du khách nào khi đến với phố cổ.

Bên cạnh đó, chợ Hội An còn để lại ấn tượng mạnh cho du khách bởi văn hóa ứng xử của cư dân trong chợ. Trong quá trình nghiên cứu về xứ Đàng Trong, cả Borri hay Litana đều nhận xét người Quảng Nam nhiệt tình, nồng hậu, phóng khoáng... Điều đó có lẽ vẫn đúng cho cư dân vùng đất ngày nay. Bởi, trong không gian tưởng chừng như chỉ có sự mua bán vô tri như chợ người ta còn nhận ra sự cộng cảm giữa con người với nhau. Ở chợ người ta không nghe những lời hoa mỹ, những tiếng chào hàng đơn điệu, chỉ thấy và cảm nhận những nụ cười và lời mời thân thiện.

Ngôn ngữ Hội An nói riêng, Quảng Nam nói chung xưa nay đã nổi tiếng bởi sự độc đáo và đặc biệt của nó. Nhiều công trình đã chỉ ra có thể Hội An, Quảng Nam là cái nôi của chữ Quốc ngữ ở Việt Nam. Khách du lịch muốn tìm hiểu về ngôn ngữ để biết văn hóa của vùng đất thì có lẽ chợ là nơi thích hợp nhất. Ở đó, những cảm xúc của con người được thể hiện thông qua ngôn ngữ giao tiếp hàng ngày. Thú vị hơn, đôi khi du khách có thể nghe thấy những từ Quảng Nam cổ mà các bà, các cô vẫn dùng để nói chuyện với nhau.

Chợ truyền thống Hội An còn là nơi hội tụ đủ các yếu tố để phát triển du lịch mua sắm. Vào những ngày thông thường, khách đến với chợ Hội An ngoài tham quan tìm hiểu còn đặc biệt thích thú với các sản phẩm ở chợ. Đến chợ sẽ dễ dàng nhận thấy các khu vực mà khách du lịch ưa thích và tập trung đông là khu bán thực phẩm, hàng lưu niệm, quần áo, vải... Với mặt hàng ăn uống, du khách ưa chuộng các loại bánh được chế biến sẵn, có thể để được lâu như bánh in, bánh tổ hay các loại thực phẩm khô như mực, bò, cá hoặc đôi khi lại là một loại mắm đặc sản của vùng. Với mặt hàng quần áo, những bộ quần áo được may sẵn tại Hội An luôn thu hút du khách bởi sự khéo léo và tinh tế trong cách may của người thợ. Du khách quốc tế luôn dành một sự ưu ái đặc biệt cho những sản phẩm này.

Đặc biệt, với sự phát triển của du lịch cộng đồng ở Hội An hiện nay, khách du lịch có cơ hội trải nghiệm cuộc sống thường ngày của người dân địa phương. Đi chợ, nấu ăn, làm nông (cuốc đất, trồng rau), bắt cá... và cùng thưởng thức các món ăn truyền thống là một phần trải nghiệm thú vị với du khách ở Hội An. Hình ảnh khách phương Tây đi xe đạp mua hàng để nấu ăn rất quen thuộc ở chợ. Đôi khi, còn bắt gặp hình ảnh khách Tây gánh những gánh rau từ làng rau Trà Quế đến chợ và trực tiếp bán cho khách hàng. Đối với du khách, đó là những trải nghiệm thú vị và khó quên ở thành phố di sản.

Với chương trình du lịch sáng tạo, khách du lịch được tự do thể hiện khả năng của mình khi tham gia thi đi chợ và trở tài nấu ăn; chương trình du lịch giao lưu văn hóa Việt - Nhật, chợ đóng vai trò là một trong những điểm đến và giao lưu văn hóa của hai dân tộc. Ngoài ra, để thu hút khách, chính quyền địa phương luôn đa dạng hóa sản phẩm du lịch, mà chợ là một nhân tố quan trọng góp phần tạo ra những sản phẩm mới, đem lại sự phát triển cho du lịch Hội An.

Như vậy có thể thấy, chợ truyền thống Hội An, bất luận ở thời điểm nào, dù quá khứ hay hiện tại đều có ảnh hưởng to lớn đến mọi mặt của thành phố. Đặc biệt trong giai đoạn hiện nay, vai trò của chợ truyền thống đến hoạt động du lịch ở Hội An thể hiện khá mạnh mẽ. Vì vậy, cần có những chính sách phù hợp để khai thác tài nguyên du lịch độc đáo này. ■

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Thúy Anh (2010), "Chợ - không gian văn hóa của Thăng Long xưa và Hà Nội nay", Kỷ yếu hội thảo chào mừng đại lễ 1000 năm Thăng Long, Viện Văn hoá Thông tin.
2. Nguyễn Đình Đẩu (2011), Quảng Nam Đàng Ngoài xưa và nay, NXB Đà Nẵng, Đà Nẵng.
3. Lê Tào (1999), Xứ Đàng Trong - Lịch sử kinh tế - xã hội Việt Nam thế kỷ 17 và 18, NXB Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh.
4. Sở Văn hóa, thể thao và du lịch Quảng Nam (2011), Văn hóa Quảng Nam những giá trị đặc trưng, Kỷ yếu hội thảo khoa học, Tam Kỳ.
5. Hồ Trung Tú (2011), Có 500 năm như thế, NXB Phương Nam.

*Khoa Du lịch, Đại học Phan Thiết